

SZOCIOLINGVISZTIKAI SZÖVEGGYŰJTEMÉNY

SZOCIOLINGVISZTIKAI SZÖVEGGYŰJTEMÉNY

Összeállították
az ELTE TFK magyar nyelvtudományi
tanszékének tanárai

BUDAPEST
2002

SEGÉDKÖNYVEK A NYELVÉSZET TANULMÁNYOZÁSÁHOZ XII.

Sorozatszerkesztő:
KISS GÁBOR

Szerkesztette:
A. JÁSZÓ ANNA
főiskolai tanár
BÓDI ZOLTÁN
főiskolai adjunktus

Lektorálta:
KISS JENŐ
egyetemi tanár

ISSN 1419-6603

ISBN 963 9372 28 5

Első magyar nyelvű kiadás: 2002

© A szerzők

© TINTA Könyvkiadó

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás,
a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát,
az egyes fejezeteket illetően is.

A kiadásért felelős a TINTA Könyvkiadó igazgatója

Felelős szerkesztő: Hidalmási Anna

A nyomdai előkészítés a TINTA Bt. munkája

Műszaki szerkesztő: Bagu László

A nyomást és kötést
az EFO Nyomda végezte

TARTALOM

SZERKESZTŐI ELŐSZÓ	7
A szociolingvisztika fogalma, tárgya, témái és vizsgálati módszerei	
WILLIAM LABOV: <i>A társadalmi folyamatok tükröződése nyelvi szerkezetekben</i>	11
KONTRA MIKLÓS: <i>Budapesti élőnyelvi kutatások</i>	19
KISS JENŐ: <i>Helyes és helytelen</i>	28
FELDE GYÖRGYI: <i>Nyelvérzék és normatudat egy általános iskolai tanulók körében végzett felmérés tükrében</i>	42
Nyelv és kultúra	
A. JÁSZÓ ANNA: <i>A szemantikai relativizmusról</i>	57
EDWARD SAPIR: <i>Nyelv és környezet</i>	62
LŐRINCZI RÉKA: <i>A rokonsági nevekről</i>	72
A társadalmi és nyelvi változások összefüggései	
GRÉTSY LÁSZLÓ: <i>A szaknyelvek és a csoportnyelvek jelentősége napjainkban</i>	85
SZŰTS LÁSZLÓ: <i>A fiatalok nyelvéről</i>	100
KIS TAMÁS: <i>A magyar katonai szleng</i>	105
BENKŐ LORÁND: <i>Sznobság a nyelvhasználatban</i>	114
Kétnyelvűség, kettősnyelvűség és diglosszia	
CHARLES A. FERGUSON: <i>Diglosszia</i>	125
KISS JENŐ: <i>Kétnyelvűség, kettősnyelvűség és diglosszia</i>	138
JULIET LANGMAN: <i>A kétnyelvűség kutatásának modern irányzatai</i>	143
LANSTYÁK ISTVÁN: <i>A magyar–magyar diglosszia néhány kérdéséről</i>	152
SUSAN GAL: <i>Mi a nyelvcsere és hogyan történik?</i>	165
PÉNTEK JÁNOS: <i>Az anyanyelv ökológiája Erdélyben</i>	174
A nyelvi hátrányos helyzet	
BASIL BERNSTEIN: <i>Nyelvi szocializáció és oktathatóság</i>	185
BÍRÓ ZOLTÁN: <i>A környezet fogságában</i>	196
PÉNTEK JÁNOS: <i>Magyar nyelvi különfejlődés a Kárpát-medencében</i>	220
BORBÁTH ERZSÉBET: <i>A moldvai csángó gyermekek székelyföldi iskoláztatásának tapasztalatai</i>	228
KISS JENŐ: <i>Az anyanyelvoktatás, a nyelvjárások és a nyelvjárási hátterű iskolások</i>	234
RÉGER ZITA: <i>Szemponatok a cigány gyermeknyelvi szövegtörzshöz elemzéséhez</i>	242

Nyelvpolitika

GLATZ FERENC: <i>Tézisek a magyar nyelvről</i>	255
PUSZTAI FERENC: <i>Magyarul és magyarul</i>	257
GRÉTSY LÁSZLÓ: <i>Nemzetközpontú nyelvművelés</i>	264
PÉNTEK JÁNOS: <i>Nem őrizni: használni kell a nyelvet!</i>	267
CSERNICKÓ ISTVÁN: <i>Jogok és jogtalanságok</i>	274
<i>A Nyelvi Jogok Egyetemes Nyilatkozata</i>	280

A hazai szociolingvisztika kezdeteiről

GRÉTSY LÁSZLÓ: <i>A szociolingvisztika mint tudomány és mint tantárgy</i>	295
---	-----

NÉVMUTATÓ	301
TÁRGYMUTATÓ	305

ELŐSZÓ

A szociolingvisztika új tudomány, mintegy fél évszázados múltra tekinthet vissza. A hazai egyetemeken és főiskolákon az 1984/85-ös tanévtől tanítják, a legtöbb helyen egy szemeszternyi időben, általában a stúdiumok vége felé a felsőbb éves hallgatóknak. Most már tankönyve is van, Kiss Jenő: *Társadalom és nyelvhasználat* című összefoglalása (Nemzeti Tankönyvkiadó 1995), s magyarul olvasható Ronald Wardhaugh *Szociolingvisztikája* (Osiris–Századvég 1995). Szakirodalma óriási, s kibontakoztak hazai kutatási területei is.

Ehhez a szakirodalomhoz azonban nem mindig könnyű hozzájutni. A szociolingvisztika nagy külföldi klasszikusai régi, nehezen beszerezhető kötetekben olvashatók, sok értékes hazai tanulmány pedig kis példányszámban megjelenő vagy kevésbé ismert kötetekben, s még kevésbé ismert, sokszor újonnan indított folyóiratokban található. Ez a helyzet indokolta a szociolingvisztikai szöveggyűjtemény összeállítását és kiadását.

A szöveggyűjtemény szerkesztésekor szem előtt tartottuk azt a tényt, hogy leendő tanároknak készült. Arra törekedtünk tehát, hogy olyan tanulmányokat illesszünk kötetünkbe, melyeknek ismerete valamiképpen hozzájárul az iskolai munka segítéséhez. A vizsgálati módszerekről szóló első egységben természetesen idézzük a nagy klasszikust, Labovot, a hazai irányadó kutatókat, de szerepel mellettük egy olyan iskolai felmérés, melyet – akár egyszerűsítve – bármely tanár elvégezhet, sőt el is kell végeznie ahhoz, hogy képet kapjon tanítványai nyelvérzékéről és normatadatáról. A nyelv és kultúra kapcsolatát kutató témakört alapvetőnek tartjuk, meghatározónak a szociolingvisztika többi témáit tekintve is, ezért helyeztük előre a vele foglalkozó fejezetet. A szakirodalom mindig utal a rokonságnevekre, kevesen tudják azonban, hogy van egy könyv a magyar rokonságnevek történetéről, idéztünk tehát belőle. Hasznos a tanulmány azért is, mert a rokonsági viszonyok és a rokonságnevek tanítását hangsúlyozottan kéri az új iskolai tanterv. A társadalmi és a nyelvi változások összefüggései című fejezet elsősorban a csoportnyelvekre összpontosít. A Kétnyelvűség, kettősnyelvűség és diglosszia az elméleti kérdések tisztázásán kívül elsősorban a magyar nyelv Kárpát-medencei helyzetéről igyekszik tájékoztatást adni. A nyelvi hátrányos helyzet több ponton is – társadalmi helyzet, nyelvjárás, nemzetiségi-kisebbségi lét, etnikum – jelentkezik, az itt közölt tanulmányokkal a tanári munkát is kívántuk támogatni, hiszen például a környezet fogságából adódó problematika mindenütt jelentkezhet. A Nyelvpolitika című fejezet a teendőkre hívja fel a figyelmet, s tájékoztatást ad a nyelvpolitika ezredvégi helyzetéről. Természetesen, nem érinthettük a szociolingvisztika összes témáját, nemcsak terjedelmi okokból, hanem egyéb megfontolásból is: az udvariassági formákkal, a tömegkommunikációval egyéb kurzusokon foglalkoznak a hallgatók (nyelvművelés, kommunikációtan).

Egyik-másik tanulmányt kénytelenek voltunk – elsősorban terjedelmi okok miatt – rövidíteni, a kihagyott részeket jelöltük. Néhány helyen elhagytuk a jegyzeteket. A tanulmányok végén található szakirodalmi listákat (ahol volt) viszont közöltük, ily módon az érdeklődők további olvasmányokra lelhetnek.

A szociolingvisztikáról azt olvashatjuk, hogy nemcsak feltárja a tényeket, hanem a tények ismeretében javítani is igyekszik a vizsgált állapotot. Ez a cél utopisztikusan hangzik, de egy tanár a maga kis közösségében sokat tehet, s korszerű ismeretek birtokában cselekedhet helyesen. Elsősorban ezt kívánjuk elősegíteni.

A szöveggyűjtemény összeállításakor felhasználtuk az ELTE TFK Magyar Nyelvtudományi Tanszékének tematikáját, melyet Grétsy László állított össze. Kiegészítettük saját elgondolkodásainkkal, valamint lektorunk, Kiss Jenő javaslataival, melyekért ezúton mondunk köszönetet.

A szerkesztők